

JYX

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Koskivirta, Anu

Title: Ylioppilaat pohjoiseurooppalaisen varhaisromantiikan verkostoissa

Year: 2021

Version: Published version

Copyright: © Anu Koskivirta

Rights: CC BY 4.0

Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Please cite the original version:

Koskivirta, A. (2021). Ylioppilaat pohjoiseurooppalaisen varhaisromantiikan verkostoissa. *J@rgonia*, 19(38), 232-241. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-202202211578>

Ylioppilaat pohjoiseurooppalaisen varhaisromantiikan verkostoissa

Syväluotaus teoksesta Sarjala, Jukka. *Turun romantiikka – Aatteita, lukuvimmaa ja yhteistoimintaa 1810-luvun Suomessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 2020. 267 s. ISBN 978-951-858-196-6.

Anu Koskivirta

Turun romantiikaksi on nimitetty akateemisen nuorison kaunokirjallista ja aatteellista liikehdintää, joka virisi pian Suomen irtauduttua Ruotsista ja laantui 1820-luvun alussa. Nimitys on peräisin kirjallisuudentutkija Werner Söderhjelm in teoksesta *Åboromantiken och dess samband med utländska idéströmmingar* (1915). Yliopistopiirien varhaisromanttinen kirjallinen toimeliaisuus imi vaikutteita ruotsalaisilta fosforisteilta, jotka näkivät runouden ihmiskunnan viisautta ja sopusointua kohottavaksi voimaksi. Nämä pyrkivät uudistamaan ruotsalaista kirjallisuutta muun muassa julkaisemalla Uppsalassa uusromanttista *Phosphoros-*kuukausilehteä. Söderhjelm liitti Turun romantiikan aatemaailmaa samalla yhteiseen jatkumoon Porthanin ajan valistusfennofilian ja myöhempien vuosikymmenten suomalaiskansallisen herätyksen kanssa.

Varhaisromantiikkaa luonnehti yleisesti aistimellisuus, yksilösankareiden ihailu sekä kiinnostus keskiaikaan ja muinaisuuteen, uusiin kieliin sekä pienten kansojen kieliin ja kulttuureihin – samoin kuin ajatus eri tieteiden ykseydestä. Sosiaalisesti kapeana älymystön liikehdintänä suomalainen varhaisromantiikka on jäänyt suurelle yleisölle 1800-luvun lopun kansallisromantiikkaa tuntemattommaksi ilmiöksi. Vastaavanlaisesti muikin Suomen 1800-luvun alkupuolen yhteiskuntaa käsittelevä historiankirjoitus on ollut epätasapainossa politisoituvaan, liberalisoituvaan ja teollistuvaan vuosisadan loppupuoleen nähden. (1800-luvun alun sosiaalihistorian tutkimustilanteesta ks. Einonen & Voutilainen 2020; Suomen muotoutumisesta Napoleonin sotien kontekstissa esim. Klinge 2009; Ruotsista irtautumisen vaikutuksista kokoavasti Engman 2009.) Turun romantiikan tutkimus ei silti ole niinkään ollut niukkaa kuin hajanaista. Olemassa oleva analyysi ja tulkinnat ovat pikemmin olleet pirstoutuneina yliopistohistorian, ylioppilaselämän kuvausten, lehdistöhistorian ja varhaisromantiikan kirjallisuushistorian alalukuihin ja reunamerkintöihin. Suuntausta taustoittava keskeinen aatehistoriallinen tutkimus on puolestaan osin varsin ikääntynyttä tai muutoin sinänsä ansiokasta, mutta väistämättä yksilökeskeistä

henkilöhistoriaa. (Esimerkiksi viimeinen suomenkielinen kokonaisesitys saksalaisesta varhaisromantiikasta – so. Jenan romantiikasta – on Oskar F. Walzelin vuonna 1908 ilmestyneen *Deutsche Romantik* -teoksen suomennos *Saksalainen romantiikka* vuodelta 1927. Henkilöhistoriasta esim. Castren 1944; Wassholm 2008.)

Edellä mainituin tavoin kulttuurihistorioitsija, dosentti Jukka Sarjala perustelee uuden Turun romantiikan kerrostumia ja ilmiöitä käsittelevän kokonaisesityksen tarvetta. Sarjalan teos *Turun romantiikka: aatteita, lukuvimmaa ja yhteistoimintaa 1810-luvun Suomessa* täyttääkin tutkimuskentän puutteita. Teoksen ylioppilaiden ylijarjaisen yhteistoiminnan analyysi luo akateemisen nuorison varhaisromanttisesta liikehdinnästä aiempaa monipuolisempaa ja kokonaisvaltaisempaa kuvaa kirjallisena, filosofisena ja ylioppilaselämän ilmiönä – varsinaisena akateemisen kulttuurin runsaudensarvena.

Muuttuvia näkökulmia ja tulkintoja

Turun romantiikka pelkistyi historiankirjoituksessa pitkäksi aikaa pitkälti kansakunnan rakentamisen varhaisvaiheeksi: akateeminen nuoriso otti keskeisen roolin tarpeellisessa suomalaisen identiteetin luomistyössä, kun Suomesta oli muodostettu Venäjän alla oma poliittinen ja hallinnollinen yksikkönsä. Vireä kulttuurityö tukahdutettiin 1820-luvun alkuvuosina, kun se oli alkanut saada kumoukselliseksi pelättyjä sisältöjä. Suomalaisen varhaisromantiikan jälkivaikutuksista on väitelyä pitkään. Kirjallisuudentutkijat kyseenalaistivat Turun romantiikan ilmiöiden kauaskantoisuutta jo 1940-luvulla ja näkivät varhaisromantiikan ja uushumanismin rajan yksilötasolla liukuvaksi. Kuvaa ylioppilaista fennomanian jatkumon osana mursi *Ylioppilaskunnan historiassa* (1967) sittemmin myös Matti Klinge, joka katsoi 1810-luvun ylioppilasromantiikan jääneen lyhytkestoiseksi ja vähämerkityksiseksi. Klingen mukaan akateemisen nuorison liikehdintä ei horjuttanut pysyvästi antiikin klassiseen perintöön ja harmoniaan nojautuvaa uushumanismia Turun akateemisen maailman valtasuuntauksena – viimeistään 1820-luvun alkuvuosien professuurien täytöt palauttivat sen akateemisen elämän aatteelliseksi pohjavirraksi, joskin herderiläisin vaikuttein. Ylioppilaiden toiminnan koherenssia ja merkitystä arvioi 1980-luvulla kriittisesti myös aatehistorioitsija Juha Manninen, joka erottaa Turun romantiikan haaveelliset tavoitteet Helsingin yliopistopiirien myöhemmästä liikehdinnästä. Aate- ja oppihistorioitsija Vesa Oittinen onkin sittemmin nähnyt vuodet 1815–25 moneen suuntaan versovana siirtymäkautena, jolta puuttuivat selkeät kehityslinjat. (Rinman 1950; Klinge 1967; Manninen 1986; Oittinen 1999.)

Jukka Sarjala suuntaa Turun romantiikkaa käsittelevän tutkimuksensa painopisteen toisaalle – yksilösankareiden, puhdaslinjaisten aate- ja kirjallisuushistorian näkökulmien ja suurten kansallisten kertomusten taakse. Analyysin kohteiksi määrittyvät akateemisen nuorison verkostomuotoinen yhteydenpito sekä ylijarjainen vuorovaikutus, jonka tuloksena ylioppilasmaailmaan kytkeytyneet sosiokulttuuriset ilmiöt – kirjallinen toiminta, filosofian harrastus ja ylioppilasaktiivisuuden muodot – syntyivät ja lakastuivat. Edellytyksiä ylioppilaiden yhteistoiminnalle oli luonut 1700-luvun lopun Saksassa syntynyt sivistysaate, jonka vahva moraalinen eetos edisti uudenlaisten akateemisen kansalaisuuden ihanteiden muotoutumista.

Sarjalan tekemä tutkimus pohjautuu runsaaseen ja monipuoliseen alkuperäisaineistoon. Yliopiston opetusohjelma ja opinnäytteiden aihepiirit ovat esimerkiksi Rinmanin (1950) tutkimuksessa kuvanneet romantiikan ja uushumanismin kilvoittelua, mutta vain melko etabloituneesta näkökulmasta. Siksi Sarjala ammentaa tutkimuksensa aikalaisaineiston ensisijaisesti painetusta, nykyisin osin sähköisesti saatavilla olevasta kirjallisuudesta: pienpainatteista, muistelmista, kirjeenvaihdosta sekä sanoma- ja aikakauslehdistä – mutta ennen muuta erilaisissa arkistoissa ja käsikirjoituskokoelmissa säilytetyistä romantikkojen omista painamattomista muistiinpanoista, kirjeistä ja päiväkirjoista.

Keiden liikehdintää?

Sarjala määrittää Turun romantikoiksi ne alun toistakymmentä pääosin 1790-luvulla syntyneitä ylioppilasta, jotka ryhtyivät 1810-luvulla romantiikan teemoja edistäviin kirjallisiin aktiviteetteihin ja runonkeruuseen, harrastivat uutta filosofiaa, solmivat yhteyksiä Uppsalan fosforistisiin kirjailijoihin ja muihin kaupungin akateemisiin piireihin sekä kiinnostuivat sittemmin saksalaisesta ylioppilasliikkeestä ja yliopistoaktivismista. Varhaisiksi Turun romantikkojen aatetovereiksi tai esikuviksi Sarjala nostaa (Karl Wilhelm) Friedrich (von) Schlegelin, saksalaisen varhaisromantiikan vaikuttajana tunnetun Novaliksen (Georg Philipp Friedrich Freiherr von Hardenberg) ja joukon muita 1770-luvulla syntyneitä saksankielisen varhaisromantiikan runoilijoita, kirjailijoita ja filosofejia, joiden nuoruusvuosien Euroopassa levisivät vallankumousaatteet.

Turun romantiikan henkinen ympäristö muotoutui kuitenkin Schlegelin sukupolvelle vastakkaiseksi, vaikka liikehdintää taustoitti pohjoisessakin vallankumous, joka vapautti entisen emämaan Ruotsin kulttuuripolitiikkaa heti Suomen sodan jälkeen. Suomessa tilanne poikkesi Ruotsista. Sarjalan teos kuvaa Venäjän ajan alkuvuosien Turkoa pohjoiseurooppalaisittain suurena ja voimakkaasti kasvavana, edelleen profiililtaan ruotsinmielisenä yliopistokaupunkina. 1810-luvun alussa Turun akatemian resursseja vahvistettiin huomattavasti, ja tämä keisarin rauhoittamispolitiikan ilmaus loi edellytyksiä tarpeellisen virkakunnan kouluttamiseen. Kaupungissa sijaitsivat hovioikeus, arkkipiispan istuin ja vuosikymmenen lopulle saakka myös uudet keskushallinnon laitokset.

Keisarille lojaalin byrokraattisen hallinnon valvovan silmän alla vanhasta Turun akatemiasta ei voinut kehkeytyä samanlaista uuden runouden ja vapausaatteiden kehtoa kuin ruotsalaisten ja saksalaisten pikkukaupunkien yliopistoista. Napoleonin sotien jälkeen henkistä ilmapiiriä jäykisti Pyhän allianssin vakauttamispolitiikka ja siihen sävyttynyt vallanpitäjien epäluulo kumoukselliseksi pelättyjä romanttisia aatteita kohtaan. Lisäksi yliopiston sisältä aatteellisia tuulia tukahdutti Turun vanhan akateemisen polven tuomitseva asenne uutta filosofiaa – ja varsinkin Friedrich (von) Schellingin akateemisen kansalaisen moraalisia velvoitteita koskevia ajatuksia kohtaan (Sarjala 2020, 101–134).

Sarjala määrittää varhaisromanttisen liikehdinnän järjestäytymättömäksi, mutta silti kollektiiviseksi. Romantikkojen ryhmäbiografisen henkilögallerian muodostaa 16 nimettyä toimijaa, joista on koottu teoksen loppuun pieni matrikkeli. Ryhmän

organisaattori ja tehokkain verkostoituja oli ylioppilaiden johtohahmoksi nouseva A. I. Arwidsson (1791–1858). Laajuudeltaan 10–12 henkistä nuorten ydinjoukkoa täydensivät 4–5 asemansa jo vakiinnuttanutta auttajaa, kuten ylimääräiseksi filosofian apulaiseksi vuonna 1813 nimitetty Johan Jakob Tengström (1787–1858; vuodesta 1827 filosofian professori), teoreettisen filosofian apulaiseksi 1813 nimitetty dosentti Fredrik Bergbom (1785–1830) sekä roomalaisen kirjallisuuden apulaiseksi samana vuonna nimitetty, myöhemmin kaunopuheisuuden professorina toiminut Johan Gabriel Linsén (1785–1848). Akateemisen vastustajan roolin sai ennen muuta Porthanin vanhoillinen seuraaja, kaunopuheisuuden professori Johan Fredrik Wallenius (1765–1836), joka toimi akatemian rehtorina vuosina 1815–1816. Matriikkelin kokoamisperusteet eivät ole aivan yksiselitteisiä, sillä siihen olisi vielä voinut nostaa esimerkiksi teoksessa muutaman kerran mainitun ja tutkimusperinteessä hyvin tunnetun Carl Niklas Keckmanin (1793–1838), oululaisten ylioppilaiden suomalaisuusharrastusten johtohahmon ja varhaisromantikkojen sisäpiirin jäsenen. Keckman oli Turun romantiikan kaudella yksi kirjallisen Selma-yhdistyksen jäsenistä, suomen kielen tutkija, kirjastoamanuenssi ja vuosina 1822–1823 *Turun Viikko-Sanomien* toimittaja – sekä myöhemmin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran perustajajäsenenä ja ensimmäisenä esimiehenä yksi harvoista Turun ja Helsingin romantiikan välittäjähahmoista. (Vrt. esim. ”Akademia maakuntahengen kanavoijana” sekä Pääkkönen 2005.)

Teos jäljittää romanttisen ajattelun lähtökohtia jo sen keskushenkilöiden varhaisesta virikemaaailmasta. Useimmat Turun romantikot olivat lähtöisin säätyläisperheistä, ennen muuta papistosta. Kulttuurimaantieteellisesti kiinnostavaa on monen toimijan itä- ja sisäsuomalainen kotitausta. Tästä syystä suuri osa 1790-lukulaisista Turun romantikoista oli käynyt Porvoon kymnaasin ja solminut siellä ylioppilasvuosiin kantaneita ystävyys-suhteita. Kuten Klingekin tutkimuksissaan, Sarjala näkee opinkäynnin Porvoon lukiossa yhdeksi Turun romantiikan synnyn sosiaalishistorialliseksi edellytykseksi. Akatemialla näiden nuorten tie vei Viipurilaiseen osakuntaan, koska Porvoon lukio jatkoi vanhan Viipurin kymnaasin perintöä. Vanha Viipurin kymnaasi oli lakkautettu, kun kaupunki oli Uudenkaupungin rauhassa liitetty Venäjään.

Sarjala arvioi, että varhaisromanttisille virikkeille oltiin otollisempia seuduilla, joilla Varsinais-Suomeen kotiutuneen valistuksen ja kustavilaisuuden vaikutus puuttui. Tämä on tuskin koko totuus, sillä jo valistusajan fennofiilisten merkkihenkilöiden tausta oli kaukana keskuseuduista – esimerkiksi pappi, runonkerääjä ja valistusmies Christfried Gananderin Haapajärvellä ja akateemisen humanismin keskushahmon H. G. Porthanin Viitasaarella. Tietä uuden runouden ja filosofian omaksumiseen saattoi pikemmin tasoittaa Porvoon lukion uusien kielten (saksa ja ranska) opetuksen tarjonta, samoin kuin Sarjalan esille nostama nuorison luvun lukuvimma: Porvoon lukion oppilaat ahmivat kouluvuosinaan saksalaisia muotiromaaneja, käänsipä kielinero A. J. Sjögren (1794–1855) jo Porvoon kouluvuosinaan kirjailija-filosofi J. G. (von) Herderin julkaisemaa *Adrastea*-lehteä. (Alopaeus 1804, 208; Harrasteista Sarjala 2020, 47.)

Liikehdinnän itä- ja sisäsuomalaista taustaa ei silti nähdäkseen selitä yksinomaan opinkäynti Porvoossa, vaan kenties yhtä paljon kotiseudun kieliympäristö. Porthan oli tehnyt 1700-luvun lopulla arvottavaa eroa ylämaan eli erämaiden villin Kaski-Suomen

sekä alamaan eli rannikkomaakuntiin ja Hämeen kartanoalueille rajautuvan eurooppalaistyyppisen kulttuuri-Suomen välillä. (Klinge 1975, 58–59; Sarjala 2020, 156). 1810-luvun varhaisromanttiset vaikutteet käänsivät asetelman ylösalaisin, kun sisämaan pääväestön suomenkielisyys sai uuden merkityksen resonoidessaan ajankohtaisiin herderiläisiin herätteisiin, kuten elävän kansankielen harrastukseen. Uppsalan suomalaisopiskelijoiden siirtokunnassa fennofiilinen patriotismi sai sytykettä myös ruotsalaisten ylimieliseksi koetusta asenteesta suomalaisia kohtaan. Fennofiilisten herätteiden kirurginen leikkaaminen tarkastelun ulkopuolelle voikin olla ongelmallista analysoitaessa varhaisromanttisen liikehdinnän lähtökohtia, vaikka se mahdollistaa muutoin perinteisestä poikkeavan kuvan luomisen liikehdinnän myöhemmistä vaiheista.

Kommentti: Viipurin romantiikan vaikutuksia

Turun romantikkojen yhteydet itään suuntautuivat suoraan Pietariin, Inkerinmaalle ja Moskovaan (E. G. Ehrström, 1791–1835; A. G. Sjöström, 1794–1846). Reitin varrella turkulaiset eivät tiettävästi solmineet kontakteja vuonna 1805 uudelleen perustetun Viipurin kymnaasin saksalaiseen opettajakuntaan eivätkä koulun opettajat suoraan Turkuun, kuten Sarjalakin mainitsee. Totean, että syy voi olla varhaisromanttisesti virittyneiden saksalaislehtoreiden joukkomuutossa Viipurista vuoden 1812 tietämillä. Suurin osa Viipurin kymnaasin ensimmäisistä yliopettajista eteni vuosina 1808–1814 urallaan Pietariin tai palasi eri syistä Saksaan. Poistumisia motivoivat perhesyyt, Ranskan sotatoimet Venäjällä sekä Suomen suuriruhtinaskunnan hallinnon alentuva suhtautuminen Vanhaan Suomeen, joka oli yhdistetty Viipurin lääninä muuhun Suomeen vuoden 1812 alusta. Omana aikanaan edistyksellisen, Aleksanteri I:n koulu-uudistuksessa 1800-luvun alkuvuosina luodun saksalais-balttilaisen koulujärjestelmän jatkuvuutta varjosti Porvoon hiippakuntahallinnon pyrkimys yhdenmukaistaa Vanhan Suomen koululaitos vanhakantaisemmaksi ja perifeerisemmäksi koetun muun Suomen (tässä tapauksessa Porvoon kymnaasin opetusohjelman) kanssa. (Hirn 1959; Koskivirta 2018.)

En malta olla lisäämättä muutamia tietoja Viipurin romantiikan ja Turun yhteyksistä teoksen ulkopuolelta. Jonkinlaisen linkin Viipurin ja Turun sivistysperinteiden välille loi Turun akatemian kreikan kielen dosentti (1804), Viipurin kymnaasin luonnontieteiden lehtori (1805–1810) ja Vanhan Suomen koulutoimen johtajaksi noussut (1810–1814) Erik Gabriel Melartin (1780–1847), joka palasi Turkuun saatuaan sieltä professuurin vuonna 1814. Venäjän edistyksellisessä koululaitoksessa hankittu kokemus toi Melartinin toimiin näkemyksellisyyttä, kun tämä nousi myöhemmin akatemian rehtoriksi (1819–1820) ja arkkipiispaksi (1833–1847). Myöhäisvalistuksen kerrostumaan kuuluneelle Melartinilla ei silti ollut roolia varhaisromanttisten aatteiden välittäjänä.

Turun romantiikan vaikutus Viipurin lehdistöhistoriaan sitä vastoin oli kiistaton. Turun romantiikan ydinpiiristä siirtyi 1820-luvulla Viipuriin juvalainen runoilija, kansanrunouden kerääjä ja pappi Abraham Poppius (1793–1866), joka toimitti 1830-luvulla *Sanan Saattaja Viipurista* -sanomalehteä yhdessä lukion lehtorin, sittemmin valtiopäivämiehen ja rovastin A. J. Europaeuksen (1797–1870) ja vankilasaarnaaja Gustaf Wilhelm Wireniuksen (1798–1846) kanssa. Viimeksi mainituista kumpikin oli

käynyt Viipurin lukiota Viipurin romantiikan vuosina, ja sen jälkeen opiskellut Turussa Turun romantiikan vaikutuspiirissä. *Sanan saattajan* julkaisemiseen oli antanut herätteen toinen Turun romantikkojen sisäpiiriin kuulunut juvalainen, C. A. Gottlund (1796–1875). (Kaukiainen 2014; Koskivirta 2018.)

Viipurin kymnaasin ylioppilaista merkittävimmäksi kirjallisen varhaisromantiikan hahmoksi nousi silti saksan- ja ruotsinkielisellä tuotannollaan Alexander Wulffert (1790–1855, aateloitu kuolinvuonnaan von Wulffertiksi), joka hakeutui Vanhan Suomen ajan lopulla opiskelemaan Tarton yliopistoon ja päätyi sieltä Pietarin kautta virkauralle Suomeen. Turun romantiikan ajan myöhäisvaiheeseen ja jälkihöyryihin sekä sittemmin tieteelliselle uralle Helsinkiin puolestaan päätyivät Jääskessä syntyneet ystävykset Gabriel Rein (1800–1867, ylioppilaaksi Turkuun 1817, historian dosenttuuri 1825 Turussa, historian professuuri Helsingissä 1834), jolla oli avioliittonsa kautta perheyhteys Melartiniin, sekä talonpoikaistaustainen Matthias Akiander (1802–1871, Turkuun ylioppilaaksi 1822, venäjän kielen professuuri Helsingissä 1853). Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran perustajajäsenenä heidät luetaan Keckmanin tavoin vasta 1830-luvun ”Helsingin romantiikan” keskeisiin vaikuttajiin. (Koskivirta 2018.)

Runoilua, verkostoja, vastarintaa

Sarjalan tutkimuksen temaattinen jäsenitys on selkeä: pääluvut käsittelevät kirjallisen harrasteiden jalostumista, tiedon ja käytänteiden leviämistä ylijarjaisissa verkostoissa sekä Turun romantiikkaa laajempaa ylioppilasaktivismia kulttuurisen kopioitumisen muotona. Verkostoihin keskittyvä näkökulma pitää moneen suuntaan haarovan toimeliaisuuden koossa ja lukijalle vaivatta hahmottavana.

Medioiden muutosta käsittelevä pääluke seuraa tiedonkulun rakennetekijöiden kehitystä ja kirjallisten pyrintöjen jalostumista: nuorison lukuvimmaa, kirjahankintoja ja -välitystä, lukupiirejä ja yhdistystoimintaa. Pienen säännöistä vapaan piirin kirjaharrastus muuntui joukkotiedotuksen kehityksen kanssa rinnakkain aktiiviseksi kirjalliseksi julkisuudeksi: runoja kirjoitettiin ja koottiin *Aura*-albumiin, julkaistiin monipuolista, debatoivaa kulttuurilehti *Mnemosyneä* (1819–1823) sekä Arwidssonin hankkeena kärkeästä *Åbo Morgonbladia* (1821).

Akateemisen elämän verkostoja käsittelevä pääluke rekonstruoi ajanjakson ideoiden verkostomaisia kulkureittejä johtavista saksalaisista yliopistokaupungeista Uppsalaan ja sieltä Turkuun. Luku rakentaa aiempaa kokonaisvaltaisemman analyysin kantilaisuuden, saksalaisen idealismin sekä uuden yliopistopoliittisen ajattelun vastaanotosta Turun akateemisissa piireissä ja virkakunnassa. Välillä filosofian aate- ja oppihistorian ilmiöihin sukelletaan kokonaisesityksen tarpeisiin turhankin paljon oppialan omasta viitekehuksesta käsin eikä kaikkea käytettyä käsitteistöä avata riittävästi. Ajan kirjallis-filosofista koukeroisuutta tosin valittelivat vaikeaselkoiseksi myös aikalaiset. Suomenkielinen synteesi filosofian aate- ja oppihistorian ajankohtaisten ilmiöiden leviämisestä ja merkityksestä on joka tapauksessa tervetullut lisä aiempaan tutkimukseen ja nostaa teoksen arvoa ajan aatehistorian ilmiöiden käsikirjana.

Turun romantiikka kuvaa oivaltavasti akatemiassa tukahdutetun uuden filosofian harrastuksen kanavoitumista toisenlaiseen ylijarjaiseen toimeliaisuuteen. Työ avaa

Suomeen levinneen seura-, kuoro-, ja katulaulun – ja lopulta laulun ja marssin – affektiivisia, sosiaalisia ja poliittisia ulottuvuuksia kiehtovasti ja aiempaa kokonaisvaltaisemmalla tasolla. Samalla se havainnollistaa saksalaispatrioottisen *Burschenschaft*-ylioppilasromantiikan muuntumista pohjoisiin uomiin asettuessaan.

Maantieteellisiä, sosiaalisia ja kielirajoja ylittäväksi toiminnaksi Sarjala määrittää myös Turun ylioppilaiden folkloristiset harrastukset, joita motivoi Herderin ajatus pohjoisesta mytologiasta runoutta kohottavana voimana. Samalla jatkettiin Gananderin ja Porthanin työtä runouden kokoamiseksi. Turun romantikoista kansaa laulattivat keruuretkillään Padasjoella syntynyt Arwidsson, savolaistaustaiset Abraham Poppius, Reinhold von Becker (1788–1858) ja C. A. Gottlund sekä iittiläisen pitäjänsuutarin poika, myöhempi akateemikko A. J. Sjögren samoin kuin turkulainen J. J. Pippingsköld (1792–1832). Kerääjät avustivat aktiivisesti saksalaista nuorta tohtoria Hans Rudolf Schröteriä (1798–1842), joka julkaisi vuonna 1819 kansainvälistä huomiota herättäneen kokoelman *Finnische Runen* – ketään runoja lähettänyttä tai käännös- ja toimitustyöhön aktiivisesti osallistunutta suomalaista teoksessa nimeltä mainitsematta.

Tutkimus osoittaa verkostojen kuljettaneen tietoa Pohjois-Euroopan yliopistomaailman tapahtumista Turkuun melko ajantasaisesti, ja tiedonkulku parani entisestään suomalaisten romantikkojen siirtokunnan rantauduttua Ruotsiin vuonna 1817. Uppsalassa nuorta älymystöä vetivät puoleensa arvostetut tiedemiehet ja monipuolinen älyllinen elämä: Per Atterbomin ja muiden fosforistien runous, E. G. Geijerin göötiläisromantiikka ja Samuel Grubben uuden filosofian luennot. Arwidsson ja Gottlund saivatkin luotua eläviä kontakteja Palmbladin kirjapainon ympärille ryhmittyneisiin kirjailijoihin. (Palmbladin kirjapainosta ja kirjailijoista, Söderlund 2000.)

Uppsalaan hakeutumista siivittivät myös ikävät työntekijät. Sarjala näkee jännitteiden ja konfliktien kauden lähtölaukaukseksi Turussa romantikkoihin lukeutuneen Carl Gustaf Ottelinin (1792–1864) uskoa ja moraaliala käsittelevän, Schellingin filosofiasta vaikutteita omaksuneen dosenttiväitöksen hylkäämisen lokakuussa 1816. Romantikot kokivat syyt puhtaan valtopoliittisiksi. Kokemus ajattelun tukahduttamisesta kylvi ylioppilaissa yhteistoiminnan siemeniä yli osakuntarajojen. Vastakkainasettelu laajeni yliopiston piirin ulkopuolelle, kun konsistorilta vietiin keväällä 1817 yksipuolisella päätöksellä perinteinen yksinoikeus ylioppilaiden kurinpitoon sekä lievien rikosten tutkimiseen. Oikeutta luovutettiin poliittiseksi leimatulle poliisille, joka sai tarpeen mukaan pyytää järjestyksenpitoon virka-apua kaupunkiin sijoitetuilta venäläisiltä sotajoukoilta. Yliopiston autonomian rikkominen herätti oppositiomielialaa, joka purkautui katumielenosoitukseksi, toi osallistujille konsistorin varoituksen – ja sai joukoittain Turun ylioppilaita hakeutumaan jatkamaan opintojaan Uppsalassa.

Myös virkakunnan siirto uudeksi pääkaupungiksi nimettyyn Helsinkiin jätti jälkeensä valtatyhjiön, jota Turun ylioppilaat ja kaupungin venäläinen sotaväki koettivat täyttää ottamalla toisistaan toistuvasti mittaa kättä pidempää apunaan käyttäen. Väkivaltaiset selkkaukset herättivät kumouspelkoisissa venäläisissä valtapiireissä ja Suomen virkavaltaisessa hallinnossa huolta Saksassa leimahtaneen kovaotteisen ylioppilasaktiivisuuden leviämisestä. Tätä pelkoa ruokki lääketieteen professori Israel Hwasseriin kohdistunut murhayritys, jota rinnastettiin paikallisissa toriparlamenteissa

kuuluisan saksalaisen näytelmäkirjailijan August von Kotzebuen murhaan Mannheimissa vuonna 1819. Kotzebue oli hankkinut Venäjän palveluksessa keisari Aleksanteri I:lle tietoja saksalaisesta ylioppilasliikehdinnästä ja saanut surmansa kaunaisen ylioppilaan tikariniskusta. Hwasseria puolestaan haavoitti miekalla tunnetun kemian professorin Johan Gadolinin henkisesti epävakaa poika, jolla ei ollut yhteyksiä Turun romantikkoihin. Vainoharhaiseksi käyneessä ilmapiirissä huhut attentaatin poliittisista vaikutteista jäivät silti sitkeästi elämään.

Poliittisesti vaaralliseksi ajateltu ylioppilaiden johtohahmo Arwidsson joutui levottomuuksien sijaiskärsijäksi, vaikka katurettelöitsijät tulivat muualta kuin Turun romantikkojen piiristä. Muodollisesti Arwidsson erotettiin yliopistosta Suomen oloja arvostelevan lehtikirjoituksen takia 1821. Erottaminen merkitsi samalla karkotusta Turusta. Virkakunnasta puhdistettiin myös Arwidssonin puolustaneet professorit A. E. Afzelius (lainoppi) sekä Johan Bonsdorff (Kreikan kirjallisuus).

Sarjala ei näe keskushahmon karkotusta Turun romantiikan tukahtumisen ainoaksi selitykseksi. Hän tulkitsee romantikkojen verkoston pikemminkin rapautuneen vähitellen vuosien saatossa jäsenten hakeutuessa työtehtäviin omille tahoilleen. Akateemisella uralla pysyneiden verkoston vanhempien jäsenten piirissä romantiikan perintö ei enää jatkunut. Yliopistolle jäivät matematiikan ja logiikan professoriksi nimitetty Fredrik Bergbom, kaunopuheisuuden professori J. G. Linsén (1785–1848) ja oppihistorioitsija, myöhempi filosofian professori J. J. Tengström.

Uraauurtava kokonaisuus

Sarjalan tutkimus Turun romantiikasta nivoo suomalaisten yliopistopiirien varhaisromantiikan kerrostumat ja muodot ensimmäistä kertaa yhtenäiseksi suomenkieliseksi kokonaisuudeksi. Näin syntyy vaikutelma Turun kirjallisesta ja filosofisesta varhaisromantiikasta kalvokkaana vastineena suurille pohjoiseurooppalaisille esikuvillemme. Murrosajan ilmiönä turkulaisten liikehdintä toisaalta kasvoi ruotsalaista romantiikkaa poliittisemmäksi ja konfliktihakuisemmaksi, mutta samalla eetokseltaan moraaliseksi liikkeeksi.

Tutkimuksena *Turun romantiikka* on kulttuuriteko ja ansaitsee kumarruksen. Valittu julkaisukieli lisää julkaisun vaikuttavuutta ilmiön kotikentällä ja antaa edellytyksiä yleisen historiatietoisuuden lisäämiseen aikansa merkittävästä suuntauksesta. Kieliasultaan teos on selkeä ja sujuva. Makuasiaksi jää, olisiko joitakin tiheään toistuvia romantisoivia aikalaistermejä (Keisarillinen Turun yliopisto, Keisarillinen senaatti) voinut keventää.

Työn keskeisiä avainkäsitteitä (verkosto, sukupolvi) ja päämenetelmän (verkostanalyysi) tutkimusperinteitä kuvataan vain johdantoluvun alaviitteissä. Lukijaystävällinen ratkaisu palvelee kulttuurihistoriasta kiinnostunutta suurta yleisöä, vaikka akateeminen lukija voi kaivata käsitelmärittelyä leipätekstiin. Karttojen ja kuvioiden käyttö taas olisi voinut havainnollistaa liikkuvuutta, kontakteja ja painotuotteiden leviämistä. Siinäpä vähäiset kritiikin aiheet.

Teos on tärkeä lisä 1800-luvun aate-, oppi- ja kulttuurihistorian tutkijoiden käsikirjastoon ja oiva täydennys alan kurssikirjallisuuteen. Muun kuin aatehistorian

kurssikirjana se saattaa vaatia rinnalleen luento-opetusta tai oheislukemistoa (esim. Ollitervo & Immonen 2006).

Mutta vinoutuuko kokonaisesitys siitä, että se katsoo pitkälti varhaisimmille tulkinnoille tärkeän suomalaisen identiteetin rakentamistyön ohi? Tuskinpa sentään, koska Sarjala tunnustaa johdonmukaisesti varhaisromanttisen liikehdinnän fennofiilisen pohjavirran olemassaolon, vaikka haluaa osoittaa tutkimuksessaan, kuinka paljosta muustakin Turun romantiikassa oli kyse. Sen tämä aatteiden, ideoiden ja toimeliaisuuden runsaudensarvena näyttäytyvä teos todella osoittaa. Voisi ajatella, että metodologisena nationalisminakin kuitatut näkökulmat sulautuvat jatkossa Turun romantiikan kokonaistulkintoihin. Lisäksi uutta tietoa on kenties vielä koostettavissa varhaisromantikkojen Venäjän-matkoista, venäjäsuhteesta sekä maantieteellisesti ja ajallisesti vaihtelevista historiaorientaatioista.

Anu Koskivirta on Suomen ja Pohjoismaiden historian (Helsingin yliopisto) ja Suomen historian (Itä-Suomen yliopiston) dosentti. Hän toimii tutkijana Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitoksessa.

Kirjallisuus

”Akademian maakuntahengen kanavoijana”. *J. V. Snellmanin Kootut teokset – J. V. Snellman –lähdeportaali*. Kuopio/Helsinki: Snellman-instituutti & Edita, verkkoversio, <http://snellman.kootutteokset.fi/fi/luvut/akatemia-maakuntahengen-kanavoijana> [Haettu 12.11.2021].

Alopaeus, Magnus Jacob. 1804. *Borgå Gymnasii Historia. Första häftet*. Åbo: Frenckelska boktryckeriet.

Castrén, Liisa. 1944. *Adolf Ivar Arwidsson. 1, Nuori Arwidsson ja hänen ympäristönsä*. Helsinki: Otava.

Engman, Max. 2009. *Pitkät jäähyväiset. Suomi Ruotsin ja Venäjän välissä vuoden 1809 jälkeen*. Helsinki: WSOY.

Einonen, Piia & Miikka Voutilainen toim. 2020. *Suomen sodan jälkeen – 1800-luvun alun yhteiskuntahistoria*. Tampere: Vastapaino.

Hirn, Sven. 1959. Viborgsromantiken. *Historisk tidskrift för Finland* 44: 1–16.

Kaukiainen, Yrjö. 2014. Viipurin lääni palaa Suomeen. Suomi tulee Viipurin lääniin. Teoksessa *Autonomisen Suomen rajamaa. Viipurin läänin historia V*, toim. Yrjö Kaukiainen & Jouko Nurmiainen. Lappeenranta: Karjalan kirjapaino, 12–35.

Klinge, Matti. 1967. *Ylioppilaskunnan historia*. Porvoo: WSOY.

Klinge, Matti. 1975. *Bernadotten ja Leninin välissä: tutkielmia kansallisista aiheista*. Porvoo: WSOY.

Klinge, Matti. 2009. *Napoleonin varjo. Euroopan ja Suomen murros 1795–1815*. Helsinki: Otava.

Koskivirta, Anu. 2018. Saksalainen sivistys, suomalainen kansa: kirjallisuus, kotiseutu ja kansankieli 1800-luvun alun Viipurin koulumaailmassa. Teoksessa *Kuvaukset, mielikuvat, identiteetit: Viipurin kulttuurihistoriaa 1710–1840*, toim. Piia Einonen & Antti Räihä, 193–242. Viipurin suomalaisen kirjallisuusseuran toimitteita, 20. Helsinki: Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura, <https://doi.org/10.47564/vskst.94580> [Haettu 19.10.2021].

Manninen, Juha. 1986. Uudestisyntynyt Aura? Huomioita romantiikan polun valmistelijoista Suomessa. Teoksessa *Historia, teoria, praxis. Pertti Karkaman juhla-kirja*, toim. Aimo Roininen et al., 42–56. Oulu: Oulun yliopisto, kirjallisuuden laitos.

Oittinen, Vesa. 1999. Suomen ensimmäiset kantilaiset. *Ajatus* 56: 45–87. Tekstin pohjana oleva esitelmä luettavissa osoitteessa: <https://filosofia.fi/fi/arkisto/suomen-ensimmaiset-kantilaiset> [Haettu 19.10.2021].

Ollitervo, Sakari & Kari Immonen toim. 2006. *Herder, Suomi, Eurooppa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1060. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Pääkkönen, Irmeli. 2005. *Ahkeroimia. Piirteitä Carl Niclas Keckmanin elämäntyöstä*. Suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen julkaisuja 26. Oulu: Oulun yliopisto, <http://urn.fi/urn:isbn:9514278577> [Haettu 12.11.2021].

Rinman, Sven. 1950. Nyhumanismen vid Åbo akademi. *Lychnos. Lärdomshistoriska samfundets årsbok 1948–1949*. Uppsala: Lärdomshistoriska samfundet: 85–113.

Söderhjelm, Werner. 1915. *Åboromantiken och dess samband med utländska idéströmningar*. Helsingfors: Holger Schildts förlag.

Söderlund, Petra. 2000. *Romantik och förnuft. V.F. Palmblads förlag 1810–1830*. Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala 43. Hedemora: Gidlund, <https://litteraturbanken.se/författare/SöderlundP/titlar/RomantikOchFornuft/> [Haettu 22.11.2021].

Walzel, Oskar F. 1927 (1908). *Saksalainen romantiikka*. Alkuteos *Deutsche Romantik*.

Wassholm, Johanna. *Svenskt, finskt och ryskt: nationens, språkets och historiens dimensioner hos E. G. Ehrström 1808–1835*. Åbo: Åbo Akademi – Åbo Akademi University, <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-12-2016-6> [Haettu 19.10.2021].